

اشتغال زنان ، خود باوری و تعاون

اشاره

تقاضا برای اشتغال زنان امروزه به دلایلی از قبیل رشد ناگهانی جمعیت دختران دانشجو و فارغ‌التحصیل، افزایش سن ازدواج، کاهش نرخ ازدواج، افزایش نرخ طلاق و غیره، افزایش یافته است. متأسفانه در ایران علی‌رغم عدم وجود موانع دینی، قانونی و فرهنگی در برابر اشتغال بانوان، نرخ مشارکت اجتماعی و اقتصادی زنان به قدری ناچیز است به گونه‌ای که کشورمان را حتی در میان ۵۰ کشور در حال توسعه، در رده‌های آخر قرار داده است. در این مقاله، ضمن بررسی دیدگاه‌های مکاتب و صاحب‌نظران مختلف در مورد اشتغال زنان، تاریخچه اشتغال زنان در ایران بررسی شده و موانع اشتغال زنان از نقطه‌نظرهای گوناگون مورد بحث قرار گرفته است. در میان موانع مطرح شده که اغلب جنبه بیرونی دارند، عدم وجود خودباوری و اعتماد بنفس در میان زنان، مورد بررسی دقیق‌تری قرار گرفته و به عنوان یک راهکار فوری جهت تسخیف این مسأله، مشارکت زنان در قالب شرکتهای تعاونی پیشنهاد گردیده است.

مقدمه

در هر کشوری، نرخ اشتغال و نرخ بیکاری به طور عام، از جمله شاخصها و مؤلفه‌های مهم توسعه اقتصادی به شمار می‌رود. از سوی دیگر مسأله اشتغال بانوان به طور خاص در سالهای اخیر به دلایل مختلف حساسیت و اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده است. به نقل از گزارشات و اظهارنظرهای مسؤولین مختلف کشوری در جراید، دلایل مذکور را فزونی گرفتن تعداد زنان تحصیلکرده نسبت به مردان، افزایش سن ازدواج و به طور کلی افزایش تقاضای اشتغال از سوی زنان (به هر دلیل)، ذکر می‌نماید.

در همین راستا آمارهایی مبنی بر افزایش ناگهانی تعداد دانشجویان دختر، افزایش نرخ مشارکت اجتماعی و سیاسی زنان و رشد ناگهانی جمعیت پس از انقلاب اسلامی، خاطر نشان می‌سازد که

جایگاه

زنان ایرانی

است

و نقش‌های سنتی

زنان در درون خانواده و

در زمینه‌های اجتماعی

دچار تحول شده است.

از سوی دیگر انگیزه اشتغال در

زنان به دو دسته کلی انگیزه‌های روانی و

اقتصادی تقسیم می‌گردد به طوری که

گرایش به هر یک از این دو دسته، بستگی

به طبقه اجتماعی و اقتصادی خانواده

زنان دارد. افزون بر این، مهمترین انگیزه

اشتغال در طبقات مرفه اجتماعی انگیزه

روانی است در حالی که زنان طبقات

متوسط و کم‌درآمد بیشتر در پی

انگیزه‌های اقتصادی تمایل به اشتغال

دارند. در هر صورت مرور منابع نشان

می‌دهد که اشتغال زنان در ایران

صرف‌نظر از نوع انگیزه رفته رفته از

سطح یک مسأله عبور کرده و تبدیل به

بحران می‌شود.

البته آمارها و اظهارنظرها نشان

می‌دهد که اشتغال زنان در یک نگاه کلی

در جهان، وضعیت مناسبی ندارد ولی سهم

کشورهای در حال توسعه از جمله ایران

در این وضعیت نابسامان بسیار بیشتر

است. برای رفع هر معضلی، نخست باید

آن معضل را از ابعاد گوناگون مورد بررسی

قرار داد و به یک شناخت جامع از آن

دست یافت. موانع اشتغال زنان، از ابعاد

مختلفی برخوردار است. ادبیات تحقیق

در این رابطه بیشتر به سهم موانع بیرونی

از جمله موانع فرهنگی و اجتماعی و

اقتصادی، اختصاص دارد و کمتر به موانع

درونی اشتغال زنان پرداخته شده است.

در این مقاله، به شیوه کتابخانه‌ای، موانع

نسرین نشتین - زرا خورشیدی

بررسی

شده و یکی از

این موانع یعنی

کمبود خودباوری در

وجود زنان، مورد مطالعه

عمیق‌تری قرار گرفته است. در

ادامه ترویج کارآفرینی در زنان به

شیوه تشکیل تعاونیهای زنان به عنوان

یک عامل تعدیل‌کننده برای مانع مذکور

بررسی و مطرح شده است.

موضوع تحقیق

تحقیق حاضر به بررسی وضعیت اشتغال زنان در ایران به صورت خاص پرداخته است. در این راستا موانع اشتغال زنان در ایران معرفی شده و در میان آن موانع، عدم وجود خودباوری در زنان مورد موشکافی قرار گرفته است. مسائل مربوط به لزوم سوق دادن زنان به سوی کارآفرینی و تشکیل تعاونیهای زنان جهت تقویت روحیه خودباوری که از جمله مشخصات کارآفرینان است، از دیگر موضوعات تحقیق به شمار می‌رود.

بیان مسأله و ضرورت تحقیق

جهان را تشکیل می‌دهند ولی سهم آنان در نرخ اشتغال بسیار پایین‌تر از این میزان است، در سالهای اخیر در منابع داخلی و خارجی بارها و بارها تکرار شده است. طرح یک مقوله اجتماعی در یک زمان خاص، بی‌تردید از ضرورت یا ضرورت‌های خاص سرچشمه می‌گیرد که پرداختن به آن، نیازمند شناخت می‌باشد. دبیرکل سابق سازمان ملل در رابطه با سهم نابرابر زنان توضیح می‌دهد که زنان تنها یک سوم نیروی کار در جهان، یک دهم درآمد در جهان و تنها یک صدم مالکیت املاک در دنیای موجود را به خود اختصاص می‌دهند.

مرور منابع نشان می‌دهد که از دیرباز تا گذشته‌ای نه چندان دور، اشتغال زنان از مسائلی بوده است که تنها هواداران حقوق زنان از جنبه‌های گوناگون به آن می‌پرداخته‌اند ولی امروزه با تغییرات جمعیت شناختی، اجتماعی و اقتصادی که در هرم جمعیتی زنان رخ داده است، اشتغال زنان و رفع موانع تحقق آن، تبدیل به یک ضرورت انکارناپذیر شده است و روز به روز بر حساسیت آن افزوده می‌شود. در این رابطه تحقیقی که وزارت صنایع و معادن تحت عنوان استراتژی صنعتی ایران انجام داده است، بیانگر این مطلب می‌باشد که در سال ۸۵ نیروی کار زنان در ایران با مردان مساوی خواهد شد و در سال ۹۰، شمار زنان در عرضه نیروی کار ۱/۵ برابر مردان خواهد بود. تغییر نگرش نسبت به لزوم اشتغال زنان در آحاد مختلف جامعه، کاملاً محسوس می‌باشد. از جمله می‌توان به نتایج تحقیقی که توسط مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران شعبه آذربایجان شرقی انجام شده، اشاره نمود. به گزارش خبرگزاری ایسنا، هشتاد درصد مردم ارومیه، که از رده‌های سنی مختلف و دارای مدارک تحصیلی مختلف و مشاغل متفاوتی بودند، اشتغال زنان را در خارج از منزل یک ضرورت می‌دانند. نتیجه این تحقیق با توجه به سنتی بودن بافت اجتماعی محل نظرسنجی بسیار در خور توجه است.

از سوی دیگر یکی از مسائلی که لزوم پرداختن به اشتغال زنان را مطرح

می‌سازد، فزونی گرفتن تعداد دانشجویان دختر به نسبت دانشجویان پسر می‌باشد. خبرگزاری ایسنا در این رابطه اعلام کرده است که در سال ۱۳۸۳، بالغ بر ۶۲٪ از قبول شدگان کنکور را دختران تشکیل می‌دادند در حالی که نرخ اشتغال زنان در کشور حدود ۱۱٪ می‌باشد. در همان منبع آسیب‌های عدم اشتغال زنان فارغ‌التحصیل به دو بعد خانوادگی و فردی تقسیم شده و ابعاد هر یک مورد بررسی قرار گرفته است. در جای دیگری زیباری براساس نتایج پژوهش خود اعلام کرده است که با توجه به ساخت جمعیتی و امکانات و فرصت‌های برآورد شده در خوشبینانه‌ترین حالت یعنی در صورت کاهش موانع از طریق راهبردهای اجرایی، در سال ۱۴۰۰ نسبت اشتغال زنان به مردان مساوی ۷ به ۲۰ درصد خواهد بود. به هر حال واقعیت‌هایی از این دست، لزوم توجه هر چه بیشتر به مسأله اشتغال زنان و ایجاد بستر مناسب جهت ورود آنان به عرصه کار سالم و مولد را محرز می‌سازد.

البته در رابطه با اشتغال زنان، دولت جمهوری اسلامی ایران دست به تلاشهایی زده است. از جمله می‌توان به راه‌اندازی دفتر اشتغال زنان در وزارت کشور در سال ۱۳۷۳ یاد کرد که فعالیتهای آن در سایت اینترنتی وزارت کار و امور اجتماعی به شرح ذیل اعلام شده است:

۱- بررسی و تنظیم بازار کار زنان
۲- ترویج، توسعه و هدایت شغلی زنان

۳- بررسی امکان خوداشتغالی زنان در سراسر کشور، دفاتر امور بانوان استانداری‌ها نیز دست به کوششهایی جهت بهبود نرخ اشتغال زنان زده‌اند ولی واقعیت‌هایی که به شکل آمار و ارقام اعلام می‌شوند، نشان از عدم موفقیت این تلاش‌ها دارند. خبرگزاری ایرنا در گزارش مراسم بزرگداشت روز جهانی زن از قول صاحب‌نظران متعدد از جمله کدیور، دولت‌آبادی و مقدم وضعیت اشتغال زنان در ایران را حتی در مقایسه با کشورهای مانند عربستان و بحرین و غیره بسیار نامناسب توصیف کرده است. در همین رابطه خبرگزاری دانشجویان ایران

خبر از کاهش نرخ اشتغال زنان نسبت به مردان دارد. در خبر مربوطه آمده است که مقایسه آمار سالهای ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۲ نشان می‌دهد که اشتغال مردان در بخش صنعت ۳ درصد افزایش و اشتغال زنان در همین بخش، ۱۹ درصد کاهش داشته است. اشتغال مردان در بخش خدمات ۵ درصد افزایش و زنان بیش از ۱۲ درصد کاهش داشته است. در همین مدت ترکیب جنسیتی جمعیت فعال مردان حدود ۲ درصد کاهش و زنان ۱۲ درصد افزایش داشته است. به علاوه ترکیب جنسیتی دانشجویان آموزش عالی دولتی پسران ۱۲ درصد و دختران ۱۴۰ درصد رشد داشته است. این ارقام برای دانشگاه آزاد ۳۹ درصد پسران و ۹۶ درصد دختران گزارش شده است. در این میان حتی کسانی که سعی می‌کنند با خوشبینانه‌ترین موضع، وضعیت را روبه بهبود اعلام کنند، نهایتاً آمارهای ناامیدکننده‌ای ارائه می‌دهند از جمله در مصاحبه با زهرا شجاعی رئیس مرکز مشارکت زنان نقل قول کرده است که «براساس آمار در سالهای اخیر، کشورمان در زمینه اشتغال بانوان در مقایسه با کل دوران قبل و بعد از انقلاب رشد قابل توجهی داشته و به ۱۴/۸٪ رسیده است و آمار غیررسمی نشانگر افزایش قابل توجه درصد بانوان شاغل در بخش دولتی است که از ۳۳٪ به ۳۷٪ در طی همین سالهای اخیر رسیده است. در ابتدای دولت آقای خاتمی اشتغال زنان ۹/۱٪ بود. در حال حاضر به ۱۴/۸٪ رسیده که بی‌سابقه است. البته با میانگین جهانی که ۵۵٪ است هنوز بسیار تفاوت دارد. لازم به ذکر است که رقم ۱۴/۸٪ اشتغال زنان که در این مصاحبه اعلام شده است، در هیچ منبع دیگری مشاهده نشد و کلیه اطلاعات موجود حاکی از ۱۱ تا ۱۲ درصد نرخ اشتغال زنان در کشور می‌باشد. خبرگزاری ایسنا در خبر دیگری از قول «خاتم» نرخ اشتغال زنان در کشورهای اروپایی را بیش از ۴ برابر زنان ایرانی اعلام کرده است. وی پایین‌ترین میزان اشتغال زنان در جهان را متعلق به کشور ایران می‌داند. شاهد دیگر بر این مطلب، توسط (قاسمی) ارائه شده است. وی در

جدولی

طبقه‌بندی ۵۰

کشور در حال توسعه را

با توجه به شاخصهای

مربوط به زنان اعلام کرده است.

در جدول مذکور کشور ایران از نظر

شاخص اشتغال زنان، در رتبه ۴۶ و تنها

قبل از کشورهای الجزایر، اردن، امارات و

پاکستان قرار دارد. در حالی که ۴۵ کشور

در حال توسعه نظیر گواتمالا، غنا،

مالدیو، بورکینافاسو و غیره در رتبه‌هایی

به مراتب بهتر از ایران قرار دارند. در

جای دیگر اعرابی زنان را تشکیل دهنده

فقیرترین اقشار جامعه می‌خواند و ضمن

تایید این مطلب، به طور خاص زنان

سرپرست خانوار را دچار فقر مطلق و

فقیرترین افراد کشور اعلام می‌نماید.

چالش دیگری که پیش روی اشتغال

زنان در جهان و به طور خاص در ایران

وجود دارد، سیاست خصوصی‌سازی و

کاهش بدنه دولت است. در گذشته‌ای نه

چندان دور، تقریباً تمامی فارغ‌التحصیلان

دانشگاهها اعم از زن و مرد، به فاصله

کوتاهی پس از اخذ مدرک تحصیلی خود

و یا حتی در حین تحصیل، به راحتی

می‌توانستند یک شغل دولتی اختیار کنند

و آینده شغلی خود را تضمین نمایند.

امروزه با وجود اینکه گرایش به شغل

دولتی در میان دانشجویان هنوز بسیار زیاد

است اما واقعیت این است که تنها درصد

ناچیزی از آنان جذب مشاغل دولتی

می‌شوند. در این رابطه گفته می‌شود که در

کشورهای در حال توسعه، به دلیل

ناکارایی شرکتهای دولتی و اثر آن بر

اقتصاد ملی، خصوصی‌سازی راهی برای

رفع بحرانها و عدم توازنهای اقتصادی

در سطح کلان در نظر گرفته شده است.

علاوه بر این، در ایران نیز همزمان با

تدوین اولین برنامه توسعه، این رویکرد

توسط دولت پذیرفته شد و در نتیجه

تبصره ۳۲ قانون برنامه مذکور به توسعه

و واگذاری شرکتهای دولتی به بخش

خصوصی اختصاص یافت. محقق با ارائه

ارقام و آمارهایی از منابع اطلاعاتی رسمی

کشور نظیر سازمان مدیریت و

برنامه‌ریزی، نتیجه می‌گیرد که این

سیاست، به علاوه افزایش چشمگیر نرخ

ورود

دختران به

مراکز آموزش

عالی، در آینده‌ای

بسیار نزدیک بحران

بیکاری زنان جوان

فارغ‌التحصیل را به دنبال خواهد

داشت.

با توجه به مطالب فوق به نظر می‌رسد

که زنان، ناگزیر از اشتغال در بخش

خصوصی هستند، به عبارت دیگر یا باید

به استخدام کارفرمایان بخش خصوصی در

آیند که به دلایل مختلف راهکار مناسبی

به نظر نمی‌آید و یا خود در این عرصه به

کارآفرینی بپردازند. مفهوم کارآفرینی،

مفهومی نسبتاً جدید است که شاید

زائیده مشکلات اشتغال باشد در عین حال

به نظر می‌رسد که کارآفرینی از ابتدای

خلقت بشر و همراه با او در تمام شئون

مختلف زندگی انسانی حضور داشته و

مبنای تمامی تحولات و پیشرفتهای بشری

بوده است ولی واژه کارآفرینی واژه نویی

است که هنوز تعریف دقیقی از آن ارائه

نشده است. در این رابطه «احمدزاده»،

می‌گوید: کارآفرینی عبارت است از فرایند

ایجاد ارزش از راه تشکیل مجموعه

منحصر به فردی از منابع به منظور

بهره‌گیری از فرصت‌ها. تعاریف دیگری

هم از کارآفرینی ارائه شده است که کم

وبیش همانند تعریف فوق می‌باشند و این

تعریف ماحصل کلیه آنها می‌باشد:

«کارآفرینی فرایند خلق ابتکارها و

نوآوریها و ایجاد کسب و کارهای جدید

در شرایط خطر خیز از طریق کشف

فرصت‌ها و بهره‌گیری از منابع می‌باشد.

در هر صورت ترویج فرهنگ

کارآفرینی و سوق دادن جوانان به سوی

آن، از جمله سیاستهای مهمی است که

کشورهای

مختلف

جهان، اعم از

توسعه یافته و در

حال توسعه، جهت

تخفیف و یا رفع معضل

بیکاری به طور عام و بیکاری زنان

به طور خاص در پیش گرفته‌اند. در

کشور ایران نیز این رویکرد مدتی است

اتخاذ شده و از جمله اقدامات انجام شده

در این رابطه، تاسیس مراکز کارآفرینی در

تعدادی از دانشگاههای سراسر کشور

است. اما باز هم آمارها حاکی است که در

عمل تفاوت چندانی

در زمینه بهبود شاخصهای اشتغال

و مشارکت اجتماعی و اقتصادی زنان

حاصل نشده است. برآستی دلیل این امر

چیست؟

صاحب‌نظران مختلف در مورد موانع

اشتغال و ترفیع شغلی زنان اظهارنظر

کرده‌اند و دیدگاههای مختلفی نیز در

مورد اشتغال زنان وجود دارد که در

قسمت‌های بعدی بررسی شده‌اند. در این

مقاله همانگونه که گفته شد، ضمن

بررسی موارد فوق‌الذکر، سعی می‌شود برای

بهبود شاخصهای کارآفرینی زنان در ایران

راهکارهایی پیشنهاد شود.

مبانی نظری دیدگاههای مختلف در مورد اشتغال زنان در اسلام

نشریه حورا، ماهنامه علمی و فرهنگی اجتماعی زنان در مورد اسلام و اشتغال زنان می‌نویسد که دیدگاه اسلام در مورد اشتغال به طور کلی و اشتغال زنان به طور خاص را می‌توان از آموزه‌های این دین استخراج نمود. در مطلب مذکور به برخی آموزه‌های دینی مرتبط با اشتغال به شرح ذیل اشاره شده است:

۱- بیکاری و کسالت در اسلام نکوهش شده است و کار جزو فضائل ارزشمند محسوب می‌شود.
۲- حضور زنان در عرضه فعالیت‌های اقتصادی درآمدزا هیچ‌گاه تحریم نشده است و در آیه ۲۳۳ بقره به استحقاق اجرت زن در مقابل رضاع تصریح شده است.

۳- در نظام اسلام تامین هزینه‌های خانواده برعهده زن نیست و مرد حقی در درآمد زن ندارد.

۴- در اسلام تلاش مرد در کسب معاش خانواده به منزله مجاهده فی سبیل الله است و کاهش مخارج از سوی زن نیز بسیار ارزشمند شمرده شده.

۵- اشتغال زنان نباید به ناکارآمدی آنان در عرصه حیات خانوادگی بینجامد.

۶- طبق آیین اسلام، در برنامه‌ریزی اجتماعی، حکومت موظف است زنان را به سمت عهده‌داری مشاغل سبک و متناسب با طبیعت آنان تشویق کند.

در مطلب مذکور وظایف نظام اسلامی در قبال اشتغال بانوان به شرح ذیل برشمارده شده است:

۱- اصلاحات فرهنگی جهت برجسته کردن نقش مادری و همسری زن، قبل از فعالیت‌های دیگر

۲- تأمین حداقل معیشت برای سرپرست خانوار تا زنان مجبور نباشند برای درآمد کار کنند

۳- حمایت ویژه از اشتغال زنان و مردان سرپرست خانوار در اولویت نسبت به افراد مجرد

۴- حمایت‌های خاص از زنان

سرپرست
خانوار

۵- اصلاح

نظام آموزشی و

ایجاد رشته‌های مناسب

زنان و سوق دادن آنان به

سوی مشاغل مناسب

۶- توسعه مشاغل خانگی برای

زنان

۷- ایجاد مشاغل نیمه وقت و

انعطاف‌پذیر

۸- ایجاد تسهیلات ویژه برای زنان

کارمند

۹- تشویق زنان و مردان به حضور در

عرصه‌های متناسب با ویژگی‌های

جنسیت خود در قالب طرح‌های حمایتی

۱۰- تشویق زنان به حضور در

فعالیت‌های گروهی غیردولتی از جمله در

امور خیریه، امداد، حمایت از سالمندان،

پژوهش، هنر و حفظ محیط زیست.

دیدگاه‌های امام راحل در زمینه‌های

مرتبط با اشتغال زنان، آزادی تحصیل،

آزادی شرکت در امور سیاسی، آزادی

اشتغال و فعالیت اقتصادی، آزادی سفر،

آزادی در نوع پوشش در عین حفظ

حجاب از میان سخنان امام راحل،

استخراج گردیده و ارائه شده است و

تعدادی از زنان شاغل در صدر اسلام که به

شغل‌هایی نظیر شیرفروشی، عطاری، شبانی،

پزشکی و تجارت اشتغال داشته‌اند،

معرفی شده‌اند.

دیدگاه‌های دیگر در خصوص اشتغال زنان

دیدگاه‌های مختلف در خصوص اشتغال

زنان را در چند محور اساسی به شرح ذیل

مورد بررسی قرار می‌دهیم:

الف) تکرش تاریخی به اشتغال زنان

در رم

باستان زن از

همه حقوق محروم

بود و مانند یک شی

خرید و فروش می‌شد. زن

رومی در آن زمان نه تنها حق

اشتغال بلکه هیچ حق دیگری

نداشت. در یونان باستان زن مخلوق

حقیری به شمار می‌رفت که هیچ حقوقی

نداشته است و تنها در منطقه کریت زنان

به همراه مردان به تجارت می‌پرداختند.

در ایران باستان نیز در عصر هخامنشیان و

اشکانیان، مانند روم و یونان، زن هیچ

حقوقی نداشته ولی زنان ایرانی در آن

زمان به دو طبقه اشراف و عوام تقسیم

می‌شدند. در عصر ساسانی این وضعیت

دگرگون شد و زنان متناسب با طبقه

اجتماعی خود مشاغلی از قبیل ریسندگی،

کشت و زرع یا صنعت آن دوره را به عهده

گرفتند. از ویژگی‌های این دوره مالکیت زن

ایرانی بر دستمزد و مایملک خویش برای

اولین بار بود. در عربستان قبل از اسلام،

زنان وضعیت رقت‌باری داشتند. مردان به

راحتی فرزندان اناث خود را زنده به گور

می‌کردند تا از ننگ داشتن دختر خلاصی

یابند. ظاهراً اولین بار این رسم در قبیله

بنی تمیم رواج یافت. در آن دوران هیچ زنی به تنهایی فعالیت اقتصادی نداشت و هر کس که می‌خواست به تجارت پردازد الزاماً باید با همکاری مرد یا مردانی این کار را انجام می‌داد. با ظهور اسلام کرامت انسانی زن احیا شد و زنان صدر اسلام در امور اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به مشارکت پرداختند. قرآن کریم در سوره نساء کسب و تلاش اقتصادی و حق مالکیت بر دسترنج را برای زنان و مردان تایید کرده است.

ب) غرب و اشتغال زنان

در اروپای قرون وسطی زن از هیچ حقی برخوردار نبود و زنان تنها به بیکاری مشغول بودند. در سال ۵۸۶ میلادی کنفرانسی در فرانسه جهت بررسی بشر بودن با نبودن زن برگزار شد و در نتیجه اعلام شد که زن بشر هست ولی فقط برای خدمت به مردان خلق شده است. در قرون وسطی که اروپا یکی از سیاهترین دوران حیات بشری را می‌گذراند، زنان از حقوق اجتماعی و مالی محروم بودند. مقارن با انقلاب صنعتی در اروپا موجبات اشتغال زنان در بخش صنعت فراهم شد ولی این کار به منظور تکریم منزلت زن انجام نشد و تنها به دنبال نیروی کار ارزان قیمت، به زنان فرصت کار خارج از منزل داده شد. این رویکرد حتی امروزه در جوامع غربی وجود دارد و با وجود مشارکت بسیار زیاد زنان در عرصه‌های اشتغال، اکثر زنان در مشاغل ثانوی و جزئی به کار مشغول هستند. جوامع غربی تحت لوای تساوی حقوق زن و مرد، چنان راه افراط را در پی گرفته‌اند که خود از درون دچار مشکل شده و بنیادهای خانواده در غرب کاملاً متزلزل گردیده است. در انگلستان و سوئد (که بالاترین میزان دستمزد زنان را دارا هستند) و نیز ایرلند و بسیاری کشورهای دیگر مطابق آمارهای رسمی درآمد زنان از مردان همکار خود کمتر است.

ج) حقوق بشر و اشتغال زنان

حمایت از اشتغال زنان امروزه بیشتر توسط سازمان بین‌المللی کار صورت می‌گیرد و علت این امر، رفتار ناپسند

کاری با زنان پس از انقلاب صنعتی بیان شده است. سازمان ملل متحد در اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ بر تساوی حقوق زن و مرد به طور عام و در زمینه کار و دستمزد به طور خاص تاکید کرده است. در سال ۱۹۶۶ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی و فرهنگی و سپس در سال ۱۹۶۷، اعلامیه مجمع عمومی سازمان ملل متحد تحت عنوان اعلامیه رفع تبعیض از زنان با وضوح بیشتری بر تساوی حقوق زنان در حیات اقتصادی، اجتماعی و به ویژه در زمینه کار تاکید نمود. موارد مورد تاکید سازمان بین‌المللی کار در زمینه اشتغال زنان عبارتست از ممنوعیت کار زنان در ساعات شب، ممنوعیت کارهای سخت و خطرناک و زیان‌آور برای زنان، حمایت از مادران کارگر و حمایت از تساوی شرایط کار زن و مرد. لازم به ذکر است که مطالب مندرج در بند ب همین نوشتار نشان از عدم موفقیت این تلاشها در غرب دارد.

د) دیدگاه اسلام درباره اشتغال زنان

در حقوق انسان در اسلام، بخشی به حقوق جنسیتی زن اختصاص دارد که تمامی جنبه‌ها، از جمله اشتغال را دربرمی‌گیرد. از نظر اسلام به هیچ کس نباید ظلم و تبعیض وارد شود و زن هم نباید از جایگاه انسانی خاص خود خارج شود. تفاوت‌های موجود میان زنان و مردان از دید اسلام تناسب نام دارد و زن مجبور نیست برای امرار معاش خانواده خود کار کند بلکه این وظیفه یعنی تامین معاش خانواده صرفاً وظیفه مرد می‌باشد. از سوی دیگر قرآن کریم برای زنان همانند مردان، حق کسب و فعالیت اقتصادی قائل است و اشتغال زنان در عصر پیامبر اکرم به شکلی گسترده به چشم می‌خورد. مطلب عمده در فرهنگ اشتغال زنان از منظر اسلام، حفظ جایگاه و منزلت زن است که باید لحاظ شود. در تفکر اسلامی، حفظ و گسترش نهاد خانواده بر پایه ویژگی‌های فطری و طبیعی زن و مرد، اولویت و اهمیت خاصی دارد و در کنار آن، بر امکان اشتغال و استقلال مالی زنان تاکید شده است. اسلام اشتغال

را برای زن هدف نمی‌داند بلکه آن را در خدمت خانواده و رفاه و آسایش آن و به عنوان یکی از راههای افزایش قابلیت و شکوفایی استعداد آنان در جهت تعالی و کمال می‌پذیرد.

ه) اشتغال زنان در جمهوری اسلامی ایران

در قوانین موضوعه از جمله قانون اساسی، نه تنها تبعیض به مفهوم احجاف قانونی به زن وجود ندارد بلکه تسهیلات حمایتی از زنان شاغل نیز در نظر گرفته شده است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، با آن که برای خانواده و بقای آن، بیشترین اولویت و اهمیت را قائل است، زن را در صحنه‌های اقتصادی و اجتماعی و سیاسی، همپای مردان می‌داند. در قانون استخدام کشوری محدودیتی در استخدام برای زنان وجود ندارد و در قانون کار و قانون تامین اجتماعی نیز خصوصیات روحی و جسمی زنان مدنظر قرار گرفته است. بررسی‌های آماری نشان می‌دهد که اشتغال زنان در جمهوری اسلامی، عمدتاً در مشاغل فرهنگی و مشاغلی است که تناسب بیشتری با منزلت و جایگاه زنان دارد.

حجتی کرمانی دیدگاههای مختلف جامعه شناختی درخصوص اشتغال زنان را به شرح ذیل ارائه می‌کند: جامعه‌شناسان فونکسونالیست، تنها نقش اساسی زنان را در جامعه، کارکردهای زیستی می‌دانند و با هر تغییری در این نقش‌ها مخالفند. وی از جمله این افراد از رابرت لین و پارسونز نام می‌برد که با اشتغال زنان مخالفند. طبق فرضیه کمپابی که توسط بارت ارائه شده است، تکثر نقش برای زنان موجب فشار بر آنها می‌شود و نمی‌توانند وظایف خانه را انجام دهند. در مقابل زیبر معتقد به فرضیه تجمع نقش‌ها است که بر مبنای آن، اشتغال برای زنان عزت نفس بیشتری همراه دارد و می‌تواند آنها را از پرداختن صرف به امور خانه‌داری که بعضاً کسل کننده است رهایی بخشد. فمینیست‌ها هم معتقدند که مردان برای حذف زنان از اغلب مشاغل با هم متحد شده‌اند تا خاطر جمع باشند که زنان دستمزد کمتری

دریافت می‌کنند و مجبور به اتکا به مردان هستند.

در کنار دیدگاه‌های مکاتب و دورانهای تاریخی مختلف از جمله اسلام، غرب و دوران باستان و پس از انقلاب صنعتی نسبت به اشتغال زنان، دیدگاه‌های پراکنده‌ای هم نسبت به اشتغال زنان وجود دارد که منبعث از یک مکتب فکری خاص نیست. در اینجا تعدادی از آنها به اجمال ارائه می‌شوند:

«ارکیان و معتمدی» معتقدند که زن ضربان حیات خانواده است و صعود و سقوط هر جامعه‌ای به چگونگی معیشت زنان و جایگاه اجتماعی آنان بستگی دارد. اعرابی می‌گوید طبق تحقیقات هر اندازه سهم زنان در بازار کار خصوصاً فعالیتهای علمی و تخصصی افزایش یابد، به همان اندازه می‌توان امیدوار بود که موانع توسعه یافتگی و دموکراسی در جامعه بیشتر از میان برداشته شود. وی اضافه می‌کند که طبق تحقیقات انجام شده، افزایش اشتغال زنان در جامعه موجب رشد اجتماعی می‌شود.

«حاجی نیلی» دیدگاه‌های مختلف نسبت به اشتغال زنان را در چند دسته به شرح ذیل مطرح می‌نماید:

۱- دیدگاه مثبت: طرفداران دیدگاه مثبت نسبت به اشتغال زنان معتقدند که بساید زمینه برای اشتغال زنان در زمینه‌های مختلف وجود داشته باشد چرا که اگر زنان در امور جامعه مشارکت داشته باشند هم نیمی از جمعیت که غیرفعال محسوب می‌شوند، فعال شده و هم زنی که در امور جامعه حضور داشته باشد، با دیدی دیگر به تربیت فرزندان خود که آینده‌سازان نسل فردا می‌باشند، می‌پردازد. این دسته معتقدند که اشتغال زنان، موجبات افزایش سطح سواد و آگاهی و کاهش مولید و رشد جمعیت را به دنبال دارد.

۲- دیدگاه مشروط: در این دیدگاه اشتغال و مشارکت زنان مورد پذیرش مشروط می‌باشد. به طوری که شغل، مقام مادری زن و تربیت فرزندان را تحت‌الشعاع قرار ندهد یا این که وجود قوانین و تسهیلات لازم برای اشتغال زنان ضروری می‌باشد. به این معنا که این

دیدگاه با برقراری قوانین و تسهیلات اجتماعی ویژه برای اشتغال زنان، با اشتغال آنان موافق است ولی بدون این شرایط نظر منفی نسبت به اشتغال زنان دارد.

۳- دیدگاه منفی: در این دیدگاه دو دسته دلیل برای نفی اشتغال زنان ارائه می‌شود. دلایل اخلاقی که بر مبنای آنها، زن بهتر است در خانه بماند تا از لغزش بدور باشد و حفظ مصالح خانواده که بر مبنای آن بهتر است زن در خانه به کارهای منزل و تربیت فرزندان بسنده نماید.

۴- دیدگاه مشاغل زنانه: در این دیدگاه، نقش‌ها و شغل‌ها برحسب جنس تقسیم می‌شود و زن را خانه‌دار و مرد را گرداننده امور بیرون از خانه معرفی می‌کند. بر این مبنای اصولاً برای کارهای خانه و مرد برای کارهای بیرون از خانه خلق شده‌اند و ترقی و توسعه و پیشرفت معنایی ندارد. این دیدگاه بسیار شبیه دیدگاه سوم است.

۵- نگرش غربی: در این نگرش که ادعای تساوی حقوق زن و مرد در اشتغال را دارد، در واقع انگیزه‌های اشتغال زنان عبارتند از استفاده از نیروی کار ارزان قیمت، ترویج فساد اخلاقی در خانواده، عاملی برای تبلیغات و مصرف‌گرایی و سوءاستفاده سیاسی از شعار تساوی حقوق زن و مرد. محقق در آخر اضافه می‌کند که طرفداران دیدگاه اول بیشترین فراوانی را دارا هستند.

«عربی» مزایای ذیل را برای اشتغال زنان در اجتماع قائل می‌باشد: ۱- اشتغال زنان بار تکفل را کاهش می‌دهد. ۲- اشتغال زنان باروری و رشد جمعیت را کاهش می‌دهد. ۳- اشتغال زنان باعث افزایش درآمد سرانه ملی می‌شود. ۴- اشتغال زنان، سن ازدواج را بالا می‌برد و باروری کاهش می‌یابد. ۵- اشتغال زنان باعث افزایش میزان تحصیلات آنان می‌شود و می‌توانند فرزندان بهتری تربیت کنند. ۶- اشتغال زنان باعث تقویت حس استقلال و افزایش تصمیم‌گیریهایی آنان در خانواده می‌شود. ۷- اشتغال زنان به طور غیرمستقیم باعث گرایش کمتر خانواده‌ها به داشتن اولاد ذکور می‌شود. ۸- اشتغال

زنان به صورت غیرمستقیم مانع مهاجرت مردان روستایی به شهر می‌شود. ۸- اشتغال مولد زنان در سطح روستا باعث رشد اقتصادی کشور می‌شود.

«حدادی» مزایای چند را برای اشتغال زنان بدین شرح برشمرده است: اشتغال خارج از منزل باعث تقویت روحیه و کارایی زنان در زمینه بهتر اداره کردن منزل و امور همسر و فرزندان می‌شود. اشتغال زنان باعث هویت بخشیدن و احساس رضایت از زندگی می‌شود. چالش‌های شغلی خارج از منزل باعث افزایش هوشیاری زنان می‌شود و بازتاب آن در خانواده منعکس می‌گردد. زنان شاغل برنامه‌ریزی و سرعت عمل می‌آموزند و کمتر دچار خستگی روحی و کسالت روانی می‌شوند و سرانجام ریحانی معتقد است که حضور زن در عرصه تولید حضور در مسیر واقعی زندگی به معنای ساختن، خلاقیت و پیشرفت است و پذیرش مسؤلیت توسط زنان در عرصه کار و فعالیت اجتماعی، نخستین گامی است که در جهت ایفای نقش واقعی آنان در جریان تولید و خلاقیت برداشته می‌شود و بیشتر از آن، دریافت یک هویت و احساس رضایت در سازندگی از طریق اشتغال خارج از منزل ایجاد می‌شود. وی اضافه می‌کند که در تحقیقات روانشناسی دیده می‌شود که فرزندان مادران شاغل به ویژه دختران این زنان درس خوانده‌تر، باهوش‌تر و کارآتر هستند و از خلاقیت بیشتری برخوردارند.

تاریخچه اشتغال زنان در ایران

در مورد تاریخچه اشتغال زنان ایرانی نظرات مختلفی وجود دارد که در اینجا تعدادی از آنها با یکدیگر مقایسه می‌شوند. چنگیزی آشتیانی از مورخین یونانی و رومی در ایران نقل می‌کند که زنان در جامعه و خانواده از تساوی حقوق برخوردار بوده و در کسب علم و حرفه، مردان را بر آنان مزیتی نبوده است. وی اضافه می‌کند که در لوحه گلی شماره ۵۲ تخت جمشید نشان داده شده است که ۱۲ کارگر مرد، ۱۴ کارگر زن، ۱۸ کارگر پسر و ۱۵ کارگر دختر در ساخت زره در یک

روز به چاپ رسید و علاوه بر مشاغل قبلی زنان به ایجاد انجمن‌ها، انتشار روزنامه‌ها و مجله‌ها و تأسیس مدارس اشتغال ورزیدند.

مرور میانی نظری نشان داد که چه از لحاظ عقیدتی، چه از لحاظ قانونی و چه از لحاظ تاریخی، مانعی بر سر راه اشتغال زنان وجود ندارد و اکثریت به اتفاق صاحبان آراء و نگرش‌های مختلف نیز، نظر مساعدی نسبت به اشتغال زنان دارند. سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که پس چرا وضعیت اشتغال زنان در ایران تا این حد اسفبار است و در آخرین رتبه‌های جدول کشورهای توسعه یافته قرار دارد؟ برای پاسخ دادن به این سوال موانع اشتغال بانوان در ادبیات تحقیق جستجو می‌شود.

موانع اشتغال زنان

«البرزی و سامانی» از نتایج تحقیق خود تحت عنوان بررسی وضعیت زنان بیکار جویای کار در استان فارس موانع ذیل را برای اشتغال زنان برشمرده‌اند: کمبود تولید، محدودیت نگرشی برای زنان، مواردی مانند نبود اماکن مناسب، تربیت فرزندان، اولویت دادن به مردان و وجود افراد بیکار.

«قاسمی اصفهانی» نیز سه دسته از موانع را برای اشتغال زنان در ایران قائل می‌باشد: مشکلات ناشی از حاکمیت تفکر مردم‌سالار، موانعی که زنان خود برای خویش ایجاد کرده و می‌کنند و نابرابری تحصیلی در سطوح بالاتر.

«مختاریان» اقتصاد تک محصولی، شیوه تولید مسلط در کشور، تمرکزگرایی و اقتصاد دولتی، خسارات عظیم دوران جنگ و کاهش تولیدات ملی، تنظیم بودجه با نگرش سرمایه‌داری دولتی، توسعه تکنوکراسی و اشتغال در دستگاه‌های دولتی، فقدان برنامه‌ریزی منسجم و مدون برای اشتغال زنان، مشکل فرهنگی مخالفت مردان با اشتغال زنان و عدم همکاری آنان با زنان شاغل، دستمزد پایین زنان به نسبت مردان، عدم استفاده از تخصص زنان، عدم تمایل کارفرمایان به

فعالیت‌های کارگری و صنایع دیگر نیز فعالیت داشتند. از زمان خشایار شاه زنان در کارهای تولیدی مانند مردان مشارکت داشتند. مشاغلی نظیر دایگی، قابلگی و ملاباجی خاص زنان بود و دو صنعت نساجی و قالیبافی به صورت عمده توسط زنان انجام می‌شد. در اثر اصلاحات قرن بیستم زنان به تدریج وارد مدارس و دانشگاه‌ها شدند و همچنین در محیط‌های کاری و عمدتاً در مشاغلی چون پرستاری، معلمی و منشیگری به اشتغال پرداختند.

«مهمان‌نوازان» تاریخچه اشتغال زنان در ایران را به صورت مدون به شرح ذیل ارائه نموده است:

۱- اشتغال زنان در ایران قبل از اسلام: در ایران باستان زنان غیر از کارهای منزل، ظروف سفالی تهیه می‌کردند و در عصر نوسنگی زن به مقام روحانیت هم می‌توانست برسد.

۲- اشتغال زنان از ظهور دین اسلام تا نیمه قرن دوازدهم: ظهور دین اسلام و استفاده انحرافی از تعالیم آن توسط حکام بعد از پیامبر باعث انزوای زنان ایرانی شد. در آن زمان زندگی شهری گسترش یافت، که خود مانعی برای اشتغال زنان بود. زنان ایرانی در آن دوران نه تنها اشتغال بلکه تحصیل را نیز کنار گذاشتند.

۳- اشتغال زنان از نیمه قرن دوازدهم تا قرن چهاردهم: در این دوره که با سلطنت ایل قاجار همراه بود، زنان موقعیت ناچیزی محدود به فرزند آوردن و انجام کارهای خانگی و گاهی کشاورزی و نساجی داشتند و در خارج از خانه مسؤلیتی نداشتند. ارتباط وسیع‌تر ایران با تمدن صنعتی غرب، سبب تغییر در ساختار اجتماعی و اقتصادی شد که به تغییر موقعیت زنان نیز انجامید. تأسیس مدارس به سبک اروپایی باعث اشتغال زنان در آن مدارس شد.

۴- اشتغال زنان در قرن چهاردهم: انقلاب مشروطیت از بزرگترین وقایع مشروطیت بود که تحول عظیمی در شؤون سیاسی و اجتماعی و فرهنگی ایران از جمله در وضعیت زنان این سرزمین به وجود آورد. بعد از انقلاب مشروطیت مقالاتی در دفاع از حقوق زنان در نشریات

مکان مشارکت داشته‌اند. زنان عهد ساسانی بافندگان هنرمندی بوده‌اند که ابزار کار خود را نیز، خود می‌ساختند و صنعت قالیبافی در عهد هخامنشیان نیز در انحصار زنان بوده است. محقق سپس می‌گوید که در عصر نفوذ اسلام، اشتغال زنان ایرانی دچار وقفه شد و پس از مدتی از سر گرفته شد و در تمام قرون وسطی، زنان ایرانی در شهرهای گاشان، یزد و کرمان به تولید صنایع دستی مشغول بوده‌اند. در قرن هفتم و هشتم هجری، زنان شاغل ایرانی از ترس مغول خانه نشین شدند و در حال حاضر به گواهی آمار و ارقام، در بخش‌های صنعت و کشاورزی و خدمات مشغول فعالیت هستند.

«قاسمی اصفهانی» معتقد است که پیشینه تاریخی اشتغال اداری زنان در ایران، از زمان قاجار بوده است. از آن زمان ایرانی چه در بخش خصوصی و چه در بخش دولتی به کار رسمی خارج از منزل که عمدتاً کارگری در کارخانجات ابریشم بافی، پشم‌ریسی و شیلات بود، مشغول شدند.

«گل‌محمدی» می‌نویسد: در دوره قاجار زنان در مشاغل غیررسمی از قبیل قالیبافی، پارچه‌بافی، قلابدوزی و کشاورزی مشغول بوده‌اند و سرشماری سال ۱۳۱۱ نشان داد که از کل زنان استان تهران، تنها ۱۰٪ از آنان شاغل به شمار می‌رفتند. وی اضافه می‌کند که این رقم تا ۴۰ سال بعد نیز تغییر چندانی نکرد. وی در جای دیگری از مقاله خود اضافه می‌کند که زنان در دوره احمدشاه در سمت مفتش وارد نظمیة شدند.

«مهابادی» در مورد پیشینه کار زنان ایرانی می‌گوید در طول تاریخ زنان ایرانی همگام با مردان به کار کشاورزی و دامپروری و تهیه محصولات مربوطه از این دو صنعت مشغول بوده‌اند. فعالیت‌های دیگری هم نظیر سبذبافی، حصیربافی و کوزه‌گری از دوران قدیم در اختیار زنان بوده است. در دوران باستان زنان به صورت شغل به دایگی می‌پرداختند و زنان قابله و پزشک هم در آن زمان وجود داشتند. در دوران پارسیان تعدادی زن قاضی وجود داشت و زنان در

پوشش بیمه‌ای زنان، رقابت‌های کاذب در برخی محیط‌های کاری، هزینه زیاد مهد کودک و فقدان تشکلهای دولتی و خصوصی مناسب برای خود اشتغالی زنان را موانع عمده اشتغال آنان می‌داند.

«مهآبادی» مسائل ذیل را عمده‌ترین موانع اشتغال و مدیریت زنان در ایران دانسته است: حضور فرهنگ مسلط مدیریت مردان، روند تاریخی تبعیض جنسیتی، نادیده گرفتن توانایی‌های زنان در امور مدیریتی و عدم همکاری بانکها و مؤسسات اعتباری با زنان

«امینی» مهمترین دلایل پایین بودن سهم اشتغال زنان در بازار کار را به شرح ذیل بر می‌شمارد: نگرش جامعه نسبت به اشتغال زنان در برخی از فعالیت‌ها، توجیه اقتصادی نداشتن سرمایه‌گذاری برای نیروی کار زنان به دلیل احتمال ازدواج، زایمان و ترک کار از سوی آنان، قوانین و مقررات حمایتی از زنان که برای کارفرمایان مشکل ایجاد می‌کند، پایین‌تر بودن بهره‌وری نیروی کار زنان به دلیل داشتن مسؤولیت‌های خانوادگی، برخوردار نبودن زنان از مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، نامناسب بودن محیط کار در برخی از فعالیت‌ها به لحاظ مسائل اخلاقی و سرانجام لزوم داشتن توانایی جسمانی بیشتر در برخی از فعالیت‌ها.

روزنامه همشهری، در مصاحبه‌ای با زنان سیاستمدار ایرانی علل عدم پیشرفت همجنسان خود را در صحنه‌های مختلف شغلی، اجتماعی و سیاسی جویا شده است. از ماحصل گفتگوی مذکور می‌توان عوامل ذیل را استخراج نمود: عدم اعتماد به نفس و خودباوری در زنان که پیامد عدم تربیت صحیح خانوادگی است، اعمال محدودیت‌هایی به نام دین اسلام در جامعه که باعث کم‌رنگ شدن حضور زنان می‌شود، فرهنگ مردسالاری، عدم وجود تخصص کافی در زنان و عدم وجود فرصتهای مدیریتی برای آنان

اصطلاح سقف شیشه‌ای به کرات به عنوان یک مانع نامرئی در برابر اشتغال زنان یا ترفیع زنان شاغل در ادبیات تحقیق به کار رفته است. در تعریف این اصطلاح می‌گوید سقف شیشه‌ای که بسیاری از

زنان را از بالا رفتن به سوی پستهای مدیریت و رهبری با می‌دارد. نگرشها و تعصب‌های منفی است که مانع از آن می‌شود که زنان ورای یک سطح خاص در سلسله مراتب سازمانی به پیش روند. وی اضافه می‌نماید که یک سوم زنان دز شغل‌های منشی‌گری، یک چهارم دیگر در حوزه‌های بهداشتی، آموزشی و تولیدات مواد غذایی کار می‌کنند که تقریباً هیچ کدام در همین مشاغل نیز پست کلیدی ندارند. برای مثال در مدارس زنان تدریس می‌کنند ولی سازماندهی و طرح‌ریزی و هدایت و کنترل با مردان است. محقق یک مانع عمده برای زنانی که مایلند به پستهای مدیریتی برسند را وجود محدودیتهایی می‌داند که از سوی جامعه، خانواده و خود زنان بر آنان تحمیل می‌شود.

عدم خودباوری به عنوان مانعی بر سر راه اشتغال زنان

از مجموع مطالب فوق می‌توان دریافت که اکثر صاحب‌نظران به جز تعداد قلیلی از آنان، موانع اشتغال و ترفیع شغلی زنان را در عوامل بیرونی جستجو می‌نمایند. عده‌ای از آنان که نقش عوامل درونی را مطرح کرده‌اند

نیز، به موانعی اشاره نموده‌اند که خارج از کنترل شخص می‌باشد. مواردی از قبیل ضعف قوای جسمانی، زایمان و غیره از این دست به شمار می‌روند. تنها عده بسیار قلیلی روی نقش عوامل درونی که در حیطه کنترل زنان است به عنوان مانعی بر سر راه اشتغال و ترفیع شغلی آنان دست گذاشته‌اند. به راستی خود زنان و باورهای درونی آنان هیچ مانعی بر سر راه مشارکت اجتماعی و اقتصادی آنان ایجاد نکرده است؟ ارکیان و معتمدی می‌نویسند: «اگر زنان باور شوند، می‌توانند در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی گام‌های بلندی برداشته و جامعه خویش را به توسعه و پیشرفت سوق دهند» سوال این است که آیا تا وقتی زنان خود را باور نکنند، می‌توان از بقیه انتظار داشت آنان را باور کنند؟ البرزی و سامانی می‌گویند زنان جویای کار بیشتر تمایل به تصدی مشاغل دولتی دارند. از نتایج طرح بررسی وضعیت و

زمینه‌های شغلی زنان استان گلستان اعلام می‌کند که زنان شهری و روستایی مناسب‌ترین شیوه فعالیت شغلی را حقوق‌گیری می‌دانند. زنان از لحاظ خصوصیات روانی، وابستگی شدیدی دارند که در نتیجه عوامل اجتماعی و فرهنگی در آنان به وجود آمده است و شکل‌گیری هویت در دختران به سوی صمیمیت و در پسران در جهت استقلال و رقابت و فردیت است. از جهت شخصیتی زنان از مردان حسودتر و کنجکاوترند و اعتماد بنفس کمتری دارند. در مصاحبه‌ها و سخنرانیهای صاحب‌نظران و مسؤولین مختلف مملکتی به کرات به عدم خودباوری زنان و نیاز آنان به افزایش خودباوری، اشاره شده است.

همان گونه که در سطور بالاتر اشاره شد. علاوه بر تمامی مشکلات و موانعی که بر سر راه اشتغال زنان در ایران وجود دارد، سیاست کاهش تصدی‌گری دولت که منجر به محدودیت استخدام در مشاغل دولتی شده است، موجبات پیدایش رویکرد ترویج کارآفرینی در میان کلیه کارجویان اعم از زن و مرد شده است. در ادبیات تحقیق در خصوص کارآفرینی و ویژگیهای شخصیتی که برای یک کارآفرین برشمارده شده است، اعتماد به نفس و خودباوری به کرات از سوی صاحب‌نظران مختلف به عنوان یکی از اصلی‌ترین پیش‌نیازهای کارآفرینی اعلام گردیده است.

خودباوری یک پندار روانشناختی است که در طول دوران رشد در وجود هر کس شکل می‌گیرد و به سادگی و سرعت قابل تغییر نیست. بهبود فرایند شکل‌گیری خودباوری به طور مثال در دختران و زنان یک کشور، مستلزم برنامه‌ریزیهای کارشناسانه طولانی مدت و میان‌مدت است. در این رابطه یزدانی پیشنهاد می‌کند که برنامه‌های درسی مدارس به گونه‌ای دگرگون شوند که دختران در مدارس به مهارتهای بنیادی که عامل اساسی توانمندسازی آنان جهت اشتغال است، مجهز شوند. در حالت ایده‌آل باید پا را از آن هم فراتر گذاشت و به برنامه‌های وسیع آموزش خانواده به طرق مختلف جهت تربیت دختران به گونه‌ای که

اعتماد بنفس و خودباوری کسب کنند، اشاره نمود. ولی نکته این جاست که مسأله اشتغال زنان در ایران، مسأله‌ای است که راه‌حلهای عاجل و زودهنگام می‌طلبد. در این رابطه چه می‌توان کرد؟ مرور منابع نشان داد که کارآفرینی و اشتغال زنان در قالب شرکتهای تعاونی می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد.

شرکتهای تعاونی، یک راهکار عملی

«بنی فاطمه» می‌گوید: فعالیت‌های تعاونی هم بر رشد شخصیت تاثیر می‌گذارد و هم تحت تاثیر کشفهای متاثر از نوع شخصیت و جهان‌بینی فرد است. فخرائی معتقد است که مشارکت زنان در قالب شرکتهای تعاونی مزایای ذیل را برای آنان به دنبال دارد: خردگرایی در برابر عاطفه‌گرایی، جهت‌گیری جمعی در برابر جهت‌گیری فردی، عام‌گرایی در برابر خاص‌گرایی و فعال‌گرایی در برابر انفعال‌گرایی. شعبانی معتقد است که ساختار تعاونیها به گونه‌ای است که در صورت فعالیت زنان، آنان می‌توانند در بخش‌های مدیریتی، برنامه‌ریزی و اجرایی فعال باشند و این موضوع کمک خواهد کرد تا زنان با در نظر گرفتن کلیه عواملی که موجب شده تا زنان خانه‌دار و متخصص در بخش‌های اقتصادی نقش مهم و مرئی ایفا نکنند، در این بافت اقتصادی محک زده شوند. خدابخشى توصیه می‌کند که برای اشتغال مولد زنان، لازم است سیاستی اتخاذ شود تا زنان نقش اصلی خود را در تولید ناخالص ملی بازابند و برای تقویت روحیه تعاون و مشارکت زنان در فعالیتهای اقتصادی، باید فرهنگ تعاون را گسترش داد و از اهرمهای حمایتی و تشویقی استفاده نمود. مختاریان نیز تشکیل شرکتهای تعاونی را راهکاری مناسب با روحیه و وضعیت زنان برای حل مشکل اشتغال و مشارکت آنان ذکر می‌نماید. به طور کلی، اشتغال زنان در بخش تعاون و در قالب شرکتهای تعاونی، نه تنها می‌تواند در زمینه بهبود خودباوری و اعتماد بنفس

آنان راهگشا باشد، بلکه به دلیل انعطاف‌پذیر بودن ساختار فعالیت به شیوه تعاونی، بسیاری از مشکلاتی که در زمینه اشتغال برای زنان وجود دارد، تخفیف می‌یابد.

نتیجه‌گیری

مرور منابع نشان داد که علاوه بر وجود مشکلات و نارسائی‌های جهانی در زمینه اشتغال زنان، در کشور ایران این مشکلات علی‌رغم عدم وجود موانع اقتصادی، قانونی و فرهنگی، مضاعف است به طوری که درصد ناچیز اشتغال زنان در ایران، این کشور را در آخرین رده‌ها حتی در میان کشورهای در حال توسعه قرار داده است. بررسی موانع اشتغال زنان از دیدگاههای مختلف این فرضیه را به ذهن می‌آورد که شاید برخلاف اکثریت آراء، عوامل درونی و به ویژه عدم خودباوری و اعتماد بنفس، مانع مهمی بر سر راه اشتغال بهینه زنان باشد. از سوی دیگر، با وجود رشد ناگهانی جمعیت دانشجویان دختر و افزایش تقاضا برای اشتغال از سوی زنان به دلایل مختلف، سیاست کاهش تصدی‌گری دولت، خیر از کمبود جدی فرصت‌های شغلی در بخش دولتی دارد. بخش خصوصی نیز به نظر نمی‌رسد کفش لازم برای جذب خیل عظیم زنان کارجو را داشته باشد. در این میان رویکرد کارآفرینی و ترویج فرهنگ آن، رویکرد مناسبی به نظر می‌رسد. اعتماد به نفس و خودباوری از جمله پیش‌نیازهای قطعی کارآفرینی می‌باشد. در منابع متعددی، اشتغال به شیوه تعاونی و تشکیل شرکتهای تعاونی بانوان، از جمله راهکارهای موثر برای افزایش خودباوری و اعتماد بنفس در زنان و بهبود سطح اشتغال آنان می‌باشد. در این زمینه بچاست، دولت جمهوری اسلامی ایران ضمن تدوین برنامه‌های کارشناسانه و مدون موجبات تشویق زنان به ویژه زنان فارغ‌التحصیل دانشگاهی را به تشکیل شرکتهای تعاونی به طرق مختلف فراهم سازد و از شرکتهای تعاونی موجود حمایت‌های لازم را به عمل آورد

تا سایر زنان تشویق به این امر شوند.

منابع و مآخذ:

- ۱- آذربایجانی، سعود. ۱۳۸۳ - اشتغال زنان در جامعه، پایگاه جهانی دفتر مطالعات و تحقیقات زنان. ۲۰ صفحه
- ۲- ارکسیان، زهرا و معتمدی، اسجد. ۱۳۸۱ - حقوق انسانی زنان و اشتغال. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۳- اشتغال زنان، ۱۳۸۲ - نشریه حورا، ماهنامه علمی فرهنگی اجتماعی زنان. شماره ۲
- ۴- اعرایی، آذر. ۱۳۸۱ - مدیریت زنان و نابرابریهای نظام اجتماعی. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۵- البرزی، شها و سامانی، سیامک - بررسی وضعیت زنان بیکار جویای کار در استان فارس. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۶- امینی، علیرضا. ۱۳۸۳ - رویکرد جنسیتی به عدم تعادل‌های بازار کار. فصلنامه پژوهش زنان دوره دوم شماره ۱ - ۱۷۸ صفحه
- ۷- باقری، زهرا. ۲۰۰۵ - خودباوری رمز حضور. سایت ادبی ایران کلیدر.
- ۸- بنی فاطمه، حسین. ۱۳۷۵ - وضعیت اشتغال زنان در استان آذربایجان شرقی و تطبیق آن با کل کشور. مجموعه مقالات تعاون، زن و اشتغال. انتشارات وزارت تعاون چاپ اول - ۴۲۶ صفحه
- ۹- بسنود، مهسان. ۱۳۸۲ - مسائل اشتغال و کارآفرینی زنان در ایران. روزنامه عصر نو شماره ۱۷ اسفند ماه
- ۱۰- پیام شاد، المیرا. ۱۳۸۳ - عدم اشتغال زنان و دختران و آسیبهای پیش‌رو. خبرگزاری سپنا دوشنبه ۲۷ مهر
- ۱۱- جعفرزاده، احمد. ۱۳۸۳ - انگیزه اشتغال زنان، اقتصادی یا روانی. روزنامه بامداد شماره ۱۷ خرداد ۱۳۸۳، کد خبر ۲۹۱۱
- ۱۲- چنگیزی آشتیانی، مهرانگیز. ۱۳۷۵ - مشکلات اشتغال زنان در ایران و... مجموعه مقالات تعاون، زن و اشتغال. انتشارات وزارت تعاون چاپ اول - ۴۲۶ صفحه
- ۱۳- حاجی نبلی، لیلیا. ۱۳۸۱ - فرهنگ اشتغال زنان. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی

- زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۱۴- حجتی کرمانی، سوده. ۱۳۸۲ - اشتغال و تعدد نقش زنان. روزنامه شرق شماره دوشنبه ۱۸ اسفند.
- ۱۵- حدادی، مازیار. ۱۳۷۵ - نقش زنان در احیاء و توسعه صنایع دستی از طریق تشکیل‌های تعاونی. مجموعه مقالات تعاون. زن و اشتغال. انتشارات وزارت تعاون چاپ اول - ۴۲۶ صفحه
- ۱۶- خاتم، اعظم. ۱۳۸۳ - نرخ اشتغال زنان در کشورهای اروپایی... گزارش خبرگزاری ایسنا. سرویس زنان. یکشنبه ۲۵ مرداد
- ۱۷- خاتمی، سیدمحمد. ۱۳۸۲ - رئیس‌جمهور خواستار خودباوری زنان شد. روزنامه کیهان شماره ۱۸ اسفند ماه
- ۱۸- خبرگزاری ایرنا ۱۳۸۳ - مراسم بزرگداشت روز جهانی زن. ۳۰ بهمن
- ۱۹- خدابخشی، حاجی رضا. ۱۳۷۵. تعاون و اشتغال زنان در لرستان. مجموعه مقالات تعاون، زن و اشتغال. انتشارات وزارت تعاون چاپ اول - ۴۲۶ صفحه
- ۲۰- خورشیدی - رزا. ۱۳۸۳ - گزارش مقایسه‌ای آمار عملکرد اشتغال در استان فارس، استانهای همجوار و کل کشور در سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۱ با رویکرد اشتغال بانوان، ارائه شده در کارگروه اشتغال استانداری فارس. ۲۸ صفحه
- ۲۱- رجایی، مهرنوش. ۱۳۸۳ - انگیزه اشتغال زنان. روزنامه اعتماد شنبه ۲۳ اسفند
- ۲۲- رضایی، امیدوار. ۱۳۸۲ - از درون جامعه، یک سال با زنان مجلس ششم. مصاحبه با سایت اینترنتی زنان
- ۲۳- ره‌آورد لیبرالیسم نو، زنانه شدن فقر. ۱۳۸۳ - روزنامه ایران سال دهم شماره ۸ شهریور
- ۲۴- ریححانی، ربابه. ۱۳۷۵ - تعاون، زن و اشتغال. مجموعه مقالات تعاون، زن و اشتغال. انتشارات وزارت تعاون چاپ اول - ۴۲۶ صفحه
- ۲۵- زنان شهری و روستایی مناسب‌ترین... ۱۳۸۳ - خبرگزاری ایسنا مرکز استان گلستان. کد خبر: ۱۸۳۰:۸۳۰۳
- ۲۶- زهروی، طاهره. ۱۳۸۱ - کار و خودباوری. فصلنامه پژوهش زنان دوره دوم شماره ۱- ۱۷۸ صفحه
- ۲۷- زبیری، کرامت‌الله. ۱۳۸۳ - پیش‌بینی نسبت اشتغال زنان به مردان در سال ۱۴۰۰. روزنامه هفت‌شنبه ۶ مرداد
- ۲۸- دستغیب، معصومه. ۱۳۸۳. دختران در مقایسه با پسران از خودباوری پایین‌تری برخوردار هستند. روزنامه خبر جنوب. شماره ۶۶۵۶ - شنبه ۳ مرداد صفحه ۳۳
- ۲۹- دولت‌آبادی، شیوا. ۱۳۸۲ - زنان، یک قرن مبارزه برای دستیابی به حقوق برابر با مردان. روزنامه اعتماد شماره دوشنبه ۱۸ اسفند ماه
- ۳۰- سایت اینترنتی مرکز کارآفرینی دانشگاه صنعتی امیرکبیر
- ۳۱- سایت اینترنتی وزارت کار و امور اجتماعی جمهوری اسلامی ایران
- ۳۲- شادی‌طلب، ژاله و گرانئی نژاد علیرضا. ۱۳۸۳ - فقر زنان سرپرست خانوار. فصلنامه پژوهش زنان دوره دوم شماره ۱ - ۱۷۸ صفحه
- ۳۳- شجاعی، زهرا. ۱۳۸۲ - گفت‌وگو با زهرا شجاعی مشاور رئیس‌جمهور در امور زنان. روزنامه شرق شماره دوشنبه ۲۶ آبان ماه
- ۳۴- شعیبانی، فاطمه. ۱۳۷۵. نقش زن در فعالیتهای اقتصادی و تعاونی. مجموعه مقالات تعاون، زن و اشتغال. انتشارات وزارت تعاون چاپ اول - ۴۲۶ صفحه
- ۳۵- صابری، فیروزه. ۱۳۸۲ - راههای توسعه کارآفرینی زنان در ایران. انتشارات روشنگران و مطالعات زنان. چاپ دوم. ۱۷۶ صفحه
- ۳۶- صمد آقائی، جلیل. ۱۳۸۲ - سازمانهای کارآفرین. انتشارات موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی. چاپ دوم. ۳۵۰ صفحه
- ۳۷- عابدی، مهناز. ۱۳۸۳ - موانع مشارکت زنان. سایت اینترنتی یاس کرج. ارگان جبهه مشارکت ایران اسلامی حوزه کرج
- ۳۸- عربی، فرانک. ۱۳۸۱ - نقش زنان متخصص در اجتماع. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۳۹- علمی، زهرا. ۱۳۷۵- سیاست‌های اقتصادی کلان و بازار کار زنان در ایران. فصلنامه پژوهش زنان دوره دوم شماره ۲ - ۱۸۲ صفحه
- ۴۰- عنایت، حلیبه و موحد، مجید. ۱۳۸۳ - زنان و تحولات ساختاری خانواده در عصر جهانی شدن. فصلنامه پژوهش زنان دوره دوم شماره ۲ - ۱۸۲ صفحه
- ۴۱- غفاری، مریم. ۱۳۸۳ - سند جامع برنامه زنان. روزنامه هفت‌شنبه شماره ۳۳۸۴
- ۴۲- فخرآسی، سیروس. ۱۳۷۵ - تحلیلی جامعه‌شناختی بر شناخت طرق ارتقاء نقش زنان در اداره امور تعاونیها مجموعه مقالات تعاون، زن و اشتغال. انتشارات وزارت تعاون چاپ اول - ۴۲۶ صفحه
- ۴۳- قاسمی اصفهانی، مرجان. ۱۳۸۰ - تحلیلی بر حضور زنان در عرصه‌های مدیریت. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول. ۳۷۵ صفحه
- ۴۴- قدیر، محسن. اشتغال زنان از منظر غرب و اسلام. پایگاه جهانی دفتر مطالعات و تحقیقات زنان. ۲۶ صفحه
- ۴۵- کریمی، زهرا. ۱۳۸۳ - نقش حمایت‌های دولت در گسترش کارآفرینی زنان. ارائه شده در همایش علمی کارآفرینی زنان و چالش‌های پیشرو. ۱۹ و ۱۸ اسفند ماه ۱۳۸۳
- ۴۶- گل محمدی، معصومه. ۱۳۸۱ - بررسی عوامل موثر بر افزایش کارآفرینی زنان شاغل. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۴۷- گیوریان، حسن. ۱۳۷۹ - زنان در مدیریت. مجله تدبیر شماره ۱۰۳ - اردیبهشت
- ۴۸- محسنی، ستول. ۱۳۸۳ - پیش‌نویس سیاست‌های بهبود وضعیت زنان در آموزش عالی. شورای فرهنگی - اجتماعی زنان. شورای عملی انقلاب فرهنگی. ویرایش چهارم
- ۴۹- مختاریان، حسین. ۱۳۸۱ - شیوه‌های افزایش مشارکت زنان در بازار کار. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۵۰- موسوی، مریم و سعادت، آیدا. ۱۳۸۲. خشونت مالی علیه زنان. ماهنامه نامه شماره ۲۹ بهمن ماه
- ۵۱- مهابادی، سیامک. ۱۳۸۱ - نقش و جایگاه زنان در اشتغال و مدیریت. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه
- ۵۲- مهریزی، مهدی. ۱۳۷۸ - امام خمینی و گستره آزادی زن. ماهنامه پیام زن شماره مهرماه
- ۵۳- نرخ اشتغال زنان در برابر مردان کاهش یافت. ۱۳۸۳ گزارش خبرگزاری ایسنا سرویس زنان. دوشنبه ۹ شهریور
- ۵۴- نظری کتولی، علیرضا و رحمانی، رامین. ۱۳۸۳ - چالشهای اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهها. ماهنامه تدبیر شماره ۱۵۳
- ۵۵- نقش زنان در مجلس ششم. ۱۳۷۸ - روزنامه هفت‌شنبه شماره ۲۰۴۵ یکشنبه ۱۷ بهمن
- ۵۶- هشتماد درصد مردم ارومیه... ۱۳۸۲ - گزارش خبرگزاری ایسنا، سرویس پژوهش. ۱۳ مرداد
- ۵۷- یزدانی، جواد. ۱۳۸۱ - نقش برنامه‌های درسی در توانمندسازی و اشتغال زنان. مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی زنان. انتشارات مرکز امور مشارکت زنان. چاپ اول - ۳۷۵ صفحه